

214909

Imprimat legal.

14 OCT. 1925

ARDEALUL ȘI BANATUL

DUPĂ UNIRE

DE

P. NEMOIANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1925

**IMPRIMERIA Dr. SEBASTIAN BORNEMISA, CLUJ,
PIAȚA CUZA VODĂ 16**

E. O.

ARDEALUL ȘI BANATUL

DUPĂ UNIRE

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P. NEMOIANU

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201502611

Univ. Univ. Cluj.
Nr. 2527/1925

IMPRIMERIA Dr. S. BORNEMISA, CLUJ 1925

214909

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

MOȘTENIREA TECUTULUI

Robia românilor din Ardeal și Banat, după minunata definiție a dlui Octavian Goga a fost o întreită mucenicie: de sânge, de lege și de clasă. Privit sub fiecare aspect în parte, trecutul ne-ar oferi cel mai vast câmp de studii și cercetări, pentru mai multe generații. Această împrejurare pe deoparte, de alta proaspăta ei amintire, pe care actuala generație, în bună parte, a gustat-o, ne face să ne mulțumim cu o succintă reprivire asupra zilei de ieri și să ne îndreptăm cercetările noastre asupra epocii pozitive dela unire încoace, examinând-o sub împătrita ei înfățișare: economică, politică, culturală și socială.

Cea mai simțită a fost oprimarea exercitată pe terenul economic, de unde își trăgeau puterea și toate celelalte. În toate vremurile, sărăcia a fost piedeca cea mai invincibilă în calea oricărui progres. Din acest motiv, apusul

regim politic a căutat, prin toate mijloacele de care dispunea, ca în această direcție să ne stingherească tot mai mult, până când aproape a reușit. Sărăcia cea mai oarbă ne-a întovărășit în decurs de multe veacuri, fie că ni se octroia la adăpostul regimului feudal, sau al egalității, fraternității și libertății, iar mai pe urmă al capitalismului.

Dorul de exterminare a elementului românesc și-a găsit expresia în lozinca atât de cunoscută că: al cui e pământul, a aceluia este și țara. Nimic mai firesc deci, ca toate barierele să se ridice în calea expansiunii românești în această direcție. Puterea statului, politica lui agrară și financiară, secundată de toate instituțiile particulare patriotice, toate erau puse la contribuție întru atingerea acestui suprem obiectiv. Orice vânzare de moșie, neasigurată prin instituțiunea *fidei-comisului*, provoca o mobilizare generală a opiniei publice, pentruca, nu cumva vreo fâșie de pământ să ajungă în stăpânirea agriculturului *român*. Mai târziu, guvernele maghiare nu s'au mai mulțumit cu stagnarea intronată în rândurile noastre, ci a trecut deadreptul la o acțiune agresivă, de exterminare. Prin acțiunea colonizărilor, susținută cu multe milioane din visteria statului, regimul maghiar a căutat să ne clintească din locurile pe care le ocupam dela plămădirea noastră ca neam. Iar la 1916, legiuirea maghiară oprește

în județele din Ardeal și Banat până și libera circulațiune a pământului, impunând aprobarea, în prealabil, a oricărui contract de vânzare sau cumpărare.

Numai în acest chip se poate înțelege marea disproporție dintre loturile proprietarilor români și acelea ale elementului dominant. În vreme ce, pe fiecare locuitor român cădea un jugher de pământ, unui locuitor strein de neamul nostru îi revenea șase jughere.

Subt apăsarea neomenoasă a unui asemenea regim politic, nu e nicio mirare, că societatea românilor ardeleni și bănățeni nu prezintă aspectul celorlalte societăți normale. Noi nu avem, propriu zis, decât o singură clasă socială, țărănimea, care se confundă cu însuși neamul românesc de dincoace de Carpați. Urgia vremurilor nu a permis nici cea mai mică diferențiere. Prisosul țărănimei noastre nu s'a putut plasa în alte domenii, aici acasă, ci a fost nevoit să ia calea Americii, sau aceea a vechiului Regat, mai comodă și mai grabnic ducătoare la scop pentru cei năpăstuiți de soartă, dar mai primejdioasă în consecințe pentru neam. Acesta ni se pare a fi al doilea motiv, că sporirea numerică a românilor ardeleni, în ultimele decenii ale robiei politice nu a fost decât foarte neînsemnată și că la orașe nu eram reprezentați decât într'o proporție minimă. Pripășiți prin comunele urbane, românii nu au putut străbate

de raza periferiilor și aci îndeletnicindu-se, fie cu meșteșuguri, fie cu ocupațiunea străveche a cultivării pământului. Dacă totuși, au intrat în centru, atunci, desigur, numai în calitate de servitori, coborându-se, deci, pe ultima treaptă socială. Clasa marilor comercianți și industriași ne-a lipsit cu desăvârșire. Din populația orașelor lipsea și clasa intelectualilor. Indrumați de ostilitatea regimului politic exclusiv în spre profesiunile libere, cei diferențiați prin școală s'au plasat tot în apropierea satelor, acolo unde le era asigurată și existența. Ei s'au aciuit modest în târgușoarele din provincie, dacă nu chiar în satul lor de origine. În orașele cu municipiu, numărul intelectualilor români nu trecea de cinci-șase. În Cluj, centrul geografic și cultural al Transilvaniei, până la războiu, erau trei avocați și doi medici, români. Puținii funcționari publici nu aveau curajul să se numere printre români.

Înjghebările economice ale Ardealului și Banatului, deși destul de numeroase în preajma învierii noastre politice, ele nu aveau nici puterea, nici vechimea pentru a urmări un program vast de emancipare. Acestea formau tot atâtea cetățui de refugiu dinaintea unei urgii ce se descărca tot mai tare, cu menirea mai mult să conserve ceace aveam, absorbind totodată și modesta noastră surescență intelectuală. În lupta aceasta de apărare nu aveam răgazul necesar nici măcar să lămurim unele noțiuni prim-

ordiale. Am citit, pe vremuri, un emoționant apel lansat de o bancă din Banat, care solicita concursul românilor din partea locului pe motivul că este singura „instituție culturală” românească. Firește, confuziunea nu trebuie interpretată în contul nepriceperii. Redactorul apelului era obsedat de ideia marei fericiri, de a putea vorbi după ghișeul băncii, românește, de a abona o gazetă scrisă în graiul nostru și de puțința de a sprijini cultura românească prin alocarea câtorva sute de coroane din fondurile băncii în acest scop. Amintirea aceasta este cu atât mai impresionantă, cu cât instituțiunii respective nici nu i-a fost dat să zărească vremuri mai senine. Aflându-se pe teritoriul Banatului atribuit sârbilor, ea continuă să fie și pe mai departe o „instituțiune culturală”, dacă, bineînțeles, noua stăpânire politică nu va întrece în asprime pe aceea maghiară.

II.

OBIECTIVELE GUVERNĂRII ROMÂNEȘTI

1.

Emanciparea elementului rural

Dacă țărăimea constituia aproape unica clasă socială în Ardeal și Banat, drept și necesar eră ca tot dela ea să pornească și cea dintâi acțiune de emancipare. Adevărul acesta a fost atât de evident, încât de fapt, el obținuse sufragiile unanime ale tuturor guvernărilor noastre. Înțelegerea pentru cel dintâi obiectiv de guvernământ din noile provincii a fost atât de largă, încât pentru fiecare în parte s'a votat câte o lege agrară specială. Și bine s'a făcut. Câtă vreme în vechiul Regat reforma agrară era dictată mai mult de interese sociale, în noile provincii ea era și o problemă națională. Alături de împroprietărirea celor lipsiți de pământ, trebuiau neapărat șterse și nedreptățile unei îndrăznețe oprimări. Această dublă latură a chestiunii justifică radicalismul mai accentuat

al legii agrare din Ardeal și Banat, care trebuia să triumfe, oricâte considerațiuni de altă natură s'ar fi invocat, fie și cu cele mai serioase temeuri. Aceiași concepție precisă și radicală trebuie să ne conducă și în viitor, până atunci, până când nu vor dispărea cu desăvârșire toate urmele trecutului întunecat.

Prin realizarea reformei agrare s'au îndeplinit numai cele mai elementare condițiuni pentru pregătirea unei evoluții normale a acestei păături sociale. Mai rămân încă numeroase și importante obiective de atins. O metodică și conștientă politică culturală și economică va trebui să proteguiască, vreme de cel puțin câteva decenii, truda țăranului ardelean și bănățean, până când el nu va fi pus în condițiuni de egalitate cu concetățenii săi de altă limbă. Aceasta va fi o activitate lentă, care nu se poate desăvârși printr'un singur act, cum a fost legea agrară în sine și unde nu se pot aștepta rezultate imediate. Prin răbdare și tenacitate, puse în slujba unui program stabil și conștient, rezultatul final se va apropia sigur și neîntre-rup, zi cu zi și cias cu cias.

2.

Creșterea și ocrotirea elementului românesc urban

După înfăptuirea reformei agrare, în viața Ardealului și Banatului nu cunoaștem o altă problemă care să întrecă în importanță pe a-

ceea a orașelor. Compoziția etnică a acestora, în care elementul românesc este cu totul disparat, precum și influența orașelor asupra guvernării și asupra formării curentelor politico-sociale, sunt chestiuni în deobște cunoscute, astfel încât nu mai reclamă nicio pledoarie specială. În conștiința publică ardeleană și bănățeană și-a făcut din cel dintâi moment drum convingerea, că orașele trebuiesc, din motive superioare de stat, cât mai urgent romanizate.

Două erau căile potrivite să ne ducă spre acest scop: infiltrațiunea de populație dela țară, rezervoriul nostru de totdeauna, și îndrumarea politicei economice în sensul, ca această populație proaspătă, cât și aceea puțină băștinașă, să prindă cât mai bune rădăcini materiale.

Cât privește partea întâia a chestiunii, aceasta a reușit pe deplin. Deodată cu unirea s'a produs o adevărată descălecare a românilor la orașe. Mii și zeci de mii de oameni s'au desprins din organismul bine încheșat al satelor și târgușoarelor din largul acestor provincii, spre a se așeza definitiv la oraș. Pe unii i-a îndemnat grija ce o purtau treburilor publice, grăbindu-se a-și oferi puterea lor de muncă, pe alții i-au mânat considerațiuni familiare, sau exigențe culturale, politice și sociale. Pe această cale s'a plămădit, mai ales, pătura intelectuală urbană, care în momentul de față atinge un număr considerabil. Departe de a fi fost fixată

în mod real, până în prezent ea romanizează numai străzile oraşelor şi aşteaptă cu nerăbdare creierea acelor condiţii de viaţă, fără de care nu se poate concepe o operă de cucerire.

Obligaţiunea ocrotirii elementului românesc urban revenea, în egală măsură: statului, reprezentat prin numeroasele sale organe administrative şi factorilor noştri economici. Facem această scindare de roluri din motivul, că legile administrative maghiare, în baza cărora suntem guvernaţi, ne oferă posibilităţile unei admirabile protejări sub acest raport. Cu ajutorul administraţiei, mai ales, a fost în stare statul maghiar să-şi creieze o întărită şi numeroasă clasă mijlocie, în inima unei populaţiuni cu totul străină, cum au fost românii. Actuala administraţie românească nu a ştiut însă să se ridice până la acest rol politico-social. Activitatea acesteia nu cunoaşte încă efectele de ordin social, care să urmărească anumite obiective superioare; ea se mărgineşte la atribuţiuni mai modeste, la reglementarea indivizilor refractari vieţii sociale. De aci greutatea pentru orice român doritor de a se stabili la oraş, căci solicitările lui întâmpină pretutindeni uşi închise şi urechi surde. Nici măcar micile avantagii — cum sunt diferite brevete industriale — administraţia noastră nu le distribuie după o normă sigură, ci la întâmplare, dacă nu cumva moravurile postbelice îi dictează

această atitudine imprecisă. Chiar protecțiunea guvernului, la care românii contau ca la ceva ce trebuia să rezulte din însăși ideia unirii, a rămas mult în urma așteptărilor firești. În fine, dificultăți permanente financiare deoparte, de alta o politică economică complet greșită, izvorâtă mai ales din necunoașterea stărilor din Ardeal și Banat, au făcut ca populațiunea noastră urbană, abia înjghebată, să ajungă într'un exod sufletesc, prematur pentru gradul nostru de dezvoltare.

III.

POLITICA ECONOMICĂ DUPĂ UNIRE

1.

Politica agricolă

Subt raportul politicei economice, guvernarea românească de șapte ani a lăsat foarte mult de dorit. Mănată de perspectiva unor soluțiuni practice și de circumstanță, aceasta s'a abătut dela linia de conduită arătată mai sus. În acest interval de timp nu odată s'a aruncat în cărucia țărănimii sarcini pe care, după dreptate nu trebuia să le suporte și care nu odată au trecut de marginile îngăduite. Ravagiile războiului pe deoparte, de alta influența politică a orașelor au determinat măsuri care, dacă n'au oprit în loc elanul acestei păтури, în orice caz l-au redus. Politica vamală și comprimarea prețurilor în interior, au fost măsuri cu totul nedrepte și nepotrivite cu principiile unui program de emancipare economică. În Transilvania, această politică se înfățișa deadreptul ca

antiromânească, de vreme ce făcea părtașe la rezultatul muncii agricultorului orașele atât de înstreinate. Prin aceste măsuri se asigura clasei comercianților și industriașilor streini de noi un traiu ieftin și materii prime pe prețuri derizorii, fără ca, la rândul lor, produsele acestora să fi fost supuse unui regim analog. Pe motiv că se ușurează traiul funcționarilor și muncitorilor, s'a dat cel mai puternic concurs unui ram de producție care nu ne aparține. Pe acesta trebuia să-l ajute țărănul — cedând produsele sale pe prețuri impuse, o expropriere de fiecare zi — funcționarii, plătind tot mai scump marfa produsă cu asemenea avantagii și muncitorul prin salariul mic ce-l obținea. În fine, se mai adaugă și unele măsuri din partea statului, sub titlul de încurajarea industriei.

Este un merit exclusiv al ei, că țărănimea noastră, în ciuda politicei nedrepte economice, totuși, nu a stat pe loc. Aceasta se explică prin faptul, că pătura țărănească nu s'a lăsat atrasă pe niciun moment în mrejele speculațiunii, cum au făcut celelalte clase și de aci puterea ei de progres. Dar constatarea îmbucurătoare nu trebuie să legitimizeze persistența în actuala politică economică, căci românul este făcut dintr' un astfel de aluat, încât dacă a ajuns la limita răbdării sale, se și-prăpădește. Să nu dea Dumnezeu românului atâta cât poate răbda, căci

atunci, într'adevăr, se prăpădește, — zice dictonul bătrânesc.

2.

Naționalizarea industriei și comerțului

Strâns legată de chestiunea romanizării orașelor este naționalizarea industriei și comerțului care, pentru politica economică românească constituie polul nordic. În această direcțiune trebuia să îndreptăm cele mai numeroase expedițiuni. Considerațiuni superioare de stat ne obliga la aceasta.

O viață economică a Ardealului și Banatului, încurajată și fortificată în structura ei actuală, nu numai că ar asigura pentru lungă vreme superioritatea elementului minoritar din această parte a țării, ci efectele ei s'ar simți și sub raport general. Este știut, că industria Ardealului și Banatului este superioară aceleia a vechiului Regat. Uzând de o comparație, am putea zice, că aceste două provincii țin rolul Austriei din vechea monarhie austro-ungară. Ungaria agricolă a fost în toate vremurile tributara Austriei industriale. Tot așa ar fi și în România; vechiul Regat agricol ar plăti un tribut veșnic Ardealului și Banatului industrial.

În legătură cu această preaimportantă chestiune, am putut remarca trei încercări deosebite. Două din ele au eșuat complet, aducând triste și ireparabile pagube atât pentru eco-

nomia noastră materială, cât și pentru aceea morală. A treia a început deodată cu înființarea Creditului Industrial, în care se pun mari nădejdi, dar în care noi, după activitatea de până acuma, nu prea avem mare încredere. Să le luăm pe rând.

Cea dintâi încercare a fost una din cele mai comode și în acelaș timp și mai primejdioase, aceea care se mulțumea cu naționalizarea numeroaselor consilii de administrație, dela izvoarele Tisei și până la Dunăre, prin cei mai proeminenți fruntași politici. Operațiunea aceasta a adus apreciable beneficii câtorva, dar fără ca sub raport românesc să fi putut da cu ceva înainte. În loc ca prin acești fruntași români să primim acces în domeniul industrial, ei constituie o adevărată piedică în calea românizării măcar a personalului administrativ, dacă nu ne putem avânta dintr'odată și la înlocuirea aceluia tehnic. La nicio industrie sau bancă naționalizată în chipul arătat, nu au putut fi angajați funcționari români, deoarece intervențiile pela autorități le făceau și le fac înșiși membri români ai consiliului; aceștia chiar cu un succes mai mare, deoarece ei se prezintă în calitate lor de oameni politici. În felul acesta, instituțiunile industriale și comerciale sunt scutite de nevoia angajării unui personal de naționalitate română.

Dar capitalul intelectual românesc nu gă-

sește adăpost nici la industriile naționale *stricto sensu*. Până în momentul de față, oricât de paradoxal s'ar părea, acestea au lărgit tot perspectivele elementului favorizat de eri. Masele românești nu pot eși din tundul ocnelor și nu pot primi acces în atelierele fabricelor, fie acestea chiar naționale. Pe măsură ce se întetește mișcarea industrială, pe aceiași măsură cresc și cifrele imigrației „specialiștilor“ dela Budapesta sau aiurea, deschizând porțile asaltatei noastre țări mai larg decât tratatul de pace. Acești specialiști împing cu brutalitate pe români la ocupațiunile rudimentare de eri.

În fața acestor triste împrejurări ne punem întrebarea : se face, oare, un lucru bun și românesc, conform cu interesele noastre superioare, când numai capitalul financiar se bucură de protecțiune vamală, iar cel intelectual nu? Noi credem că lipsa aceasta constituie o mare și neiertată greșeală, care, mai curând sau mai târziu, se va răzbuna amar. O politică conștientă și națională, în Ardeal și Banat nu poate avea ca punct de plecare altul, decât : ocrotirea curagioasă a capitalului intelectual național, atât la graniță, cât și în interiorul țării, căci numai astfel putem spera o întărire metodică și grabnică a elementului românesc, care să-l poată ridica la o treaptă de egalitate cu concetățenii săi mai favorizați de soartă și de re-

gimuri. Numai după aceea ne vom putea încrede în zborul lui propriu și liber.

A doua fază din lanțul încercărilor este tendința naționalizării prin cointeresarea capitalului românesc la beneficiile industriei ardeleno și bănățene și al cărei trist bilanț se poate vedea în imensul cimitir al concordatelor forțate. Această reminiscență a legiurii maghiare, care a perpetuat până acum câteva luni, a înghițit sute de milioane din punga capitaliștilor români din București, fără ca din această mare bogăție să fi beneficiat măcar un singur român ardelean, fie și sub nepretențioasa formă a salariului. Capitalul penetrat aci, în loc să acapareze industria acestor provincii, a fost înghițit el, fără să lase prea multe urme.

Concordatele forțate au adus o înfrângere, de proporții mai mici, dar cu mult mai simțită, și micilor capitaliști ardeleni. Impinși de un complex întreg de motive, ei au urmat exemplul ce le trecea pe dinaintea ochilor; și-au retras micile economii depuse la băncile românești și le-au plasat cu o dobândă mai mare la aceleași întreprinderi streine. Soarta le-a fost aceeași. Astfel, iată că s'a putut întâmpla minunea, ca marele și micul capitalist român să se întâlnească, dar nu la profit, ci la o mare pierdere, pe un teren strein amândurora. Experiența concordatelor a zdruncinat teoria, că marele capital nu cunoaște naționalitate, deoarece, după

cum am văzut, capitalul minoritar a găsit mijlocul de a se scăpa de o colaborare nedorită, aruncându-ne din nou, în aceeași tabără, mai săraci decum eram. De ce, oare, nu am putut fi solidari dela început, pe un teren propriu, cu perspective de câștig mai mici, dar mai sigure?...

Invățătura trasă, ni se pare că nu a fost cea din urmă. Pe semne, mai este mult până la mintea de pe urmă a românului...

Creditul Industrial — prin activitatea căruia se inaugurează cea de a treia încercare — se încăpăținează să creadă în posibilitatea colaborării cu industria streină a Ardealului și Banatului, fără concursul elementului românesc și, ce este și mai grav, fără protejuria acestuia. Sutele de milioane, cu care se alimentează industria acestor două provincii, nu sunt însoțite nici măcar de condiția elementară, de a impune întreprinderilor respective să angajeze un procent oarecare de funcționari români. Dar nu-și bate capul nici cu producția românilor, întrucât pe seama micii industrii românești — care este considerabilă — nu a acordat în primul an de activitate decât un milion de lei, alături de suma de aproape un miliard acordată marelui industrii, în covârșitoarea ei majoritate, streină. Admițând chiar, că acapararea ar reuși pe cale pur financiară, acesta n'ar constitui decât un succes cu totul izolat. Operațiunea aceasta prea seamănă cu luarea de pozițiuni

prin detașamente flotante, care nu dispun de altă oaste în apropiere. Deasemeni, o simplă naționalizare a capitalului, fără efecte palpabile asupra elementului românesc, în loc să rezolve problema, va deschide cea mai cumplită luptă socială în sânul românilor.

3.

Politica bancară

În domeniul politicii financiare am avut mai puține greșeli de înregistrat. Și câte există, ele nu cad exclusiv în sarcina factorilor oficiali, ci o parte de răspundere, cea mai mare, revine acelor particulari.

În categoria celor dintâi intră, în mod firesc, Banca Națională, chemată să dea o îndrumare generală. Vina acesteia rezidă în lipsa de program special pentru noile provincii. Abia în timpul din urmă s'a împrietenit cu ideia și necesitatea acestui postulat. Rămâne de văzut însă, dacă îl și va putea realiza, sau se va mulțumi cu paliative, menite să taie unele ascuțișuri politice.

În lipsa programului menționat, activitatea acestei însemnate instituțiuni nu s'a manifestat în vreo acțiune hotărâtă și curagioasă. Pornind dela ideia, foarte justă de altfel, că robia politică de veacuri a lăsat urme adânci

în structura economică a Ardealului și Banatului, ea a acordat, cu amândouă mâinile, credite oricărei instituțiuni bancare românești. Deși este departe de noi gândul de a-i face un reproș din această predispoziție înțelegătoare, am fi dorit să știe, — cui, cât și în ce scop dă. O reală politică economică nu cere acte de filantropie, ci numai ajutor, îndrumare și protecțiune.

Cât privește instituțiunile particulare, aci lucrurile stau cu totul altfel. Acestea au pornit la drum cu o concepție opusă aceleia a Băncii Naționale. Marile bănci bucureștene nu au intrat în Ardeal în colaborare cu cele românești, existente, ci independent, instalându-și sucursale proprii. Făcându-și legături peste capetele românilor, ele au ajuns la trista experiență a concordatelor forțate și izolându-se total de românimea din aceste provincii, deși era o vreme când acestea din urmă își făceau frumoase iluzii din penetrațiunea capitalului bucureștean. Starea aceasta de izolare va dura până atunci, până când nu se va înțelege că, acolo unde sunt multe bogății trebuie să fie și multă sărăcie. Nu se pot acapara cele dintâi fără să te preocupi și de cea din urmă, mai ales când aceea e monopolul elementului românesc.

Subt raportul politicei financiare, cel puțin jumătate de vină revine Ardealului însuș. Șapte ani de viață liberă națională a fost un timp

suficient, pentruca și el să fi luat vreo inițiativă. In această privință ar putea să-i slujească ca exemplu activitatea „Sindicatului băncilor minoritare din Ardeal“, care, la fiecare sfârșit de an întocmește un bilanț general, pe întreaga provincie. Acesta, desigur, nu interesează numai din punct de vedere al beneficiului realizat, ci, întâi de toate, ca chestiune de politică financiară.

Dela unire încoace, băncile ardelene și bănățene nu se mai preocupă de această latură a chestiunii. Cauzele sunt două: întâi, s'a crezut că reintegrarea economică a acestor provincii va rezulta din însuși actul unirii; al doilea, că prea ușor s'a renunțat la vechile baze de operațiune. In loc să fi clădit cu cea mai mare urgență pe stâlpii ce-i aveam, i-am abandonat, căutându-ne alte adăposturi. Am ridicat palate noi, pe alte baze și prin aceasta a început epoca de activitate izolată. „Solidaritatea“, vechea asociație a băncilor din Ardeal și Banat este o instituție moartă, de unde nu se mai dă nici cel mai mic semn de viață. Chiar dacă nu ar face altceva, decât să adune unele date statistice și încă ar fi o instituțiune de folos. Căci, să se știe, nu vom putea inaugura o bună politică în Ardeal, până când nu se va cunoaște precis raportul de forțe dintre noi și aceia cari ne-au stăpânit până mai eri.

Concluziuni

Înainte de a încheia acest capitol privitor la viața materială a Ardealului și Banatului, pentru a ne coborî mai târziu în lumea lor sufletească, se impun unele concluziuni.

Am văzut că, în mișcarea economică a acestor provincii, soarta elementului românesc nu prea interesează: nici guvernarea, nici factorii economici. Intocmai ca și în războiul încheiat, românii din Transilvania formează marea oaste a pedestreime, asupra căreia se descarcă cu o înfricoșată furie, toate armele iscodite de preamărita noastră civilizație. Înspre această infanterie expusă aduce vântul valurile de gaze asfixiante, în ea bat gloanțele din tranșeele adverse, pe ea o cosește focul mistuitor al mitralierelor, focul de baraj al tunurilor de toate calibrele, și tot în capul ei se sparg șrapnelele tunurilor proprii cu tragere scurtă, deoarece comandamentul nostru nu cunoaște dislocarea forțelor inamice. În urma educației noastre rudimentare și în lipsa protecțiunii de sus, nici unul din noi nu a putut trece la arme care sunt mai la adăpost.

În lupta pașnică de după războiu, tot elementul românesc este acela care ține înainte rolul de carne de tun. Pe umerii noștri apasă inegalitatea economică cu întreg cortegiul ei

de sarcini. Noi gemem sub balastul industriei grele streine, părtășă la truda țaranului nostru, fără a-i da vreo contravaloare. Iar când solicităm concursul stăpânirii naționale, măsurile ei se izbesc tot în capul nostru.

Privind această secătuire metodică, rămâi cu impresia, că parcă anume s'ar căuta o veche și mult ahtiată răfuială cu cei dezrobiți politicește. Cam așa se comentează statornica, infailibila stângăcie guvernamentală în opinia publică a noilor provincii care, în lipsa probelor contrare, nu se poate potoli. În fond însă, răfuiala este inocentă. Ea provine din o totală lipsă de organizație serioasă, a statului ca și a societății, agravată de insuficienta studiere a stărilor reale și, nu arareori, de confuziunea principiilor de guvernare. A evolua, la noi înseamnă a transplanta principii de auirea, fără să știm la ce rezultate vom ajunge. Adică, nu noi, ci străinătatea evoluează.

IV.

APORTUL POLITIC LA GUVERNAREA ȚĂRII

1.

Condițiile organizării administrative

Se împlinesc în curând șapte ani, de când Ardealul a înviat politiceste. Cu acest mare eveniment începe partea pozitivă a năzuințelor noastre colective. Ceeace mai demult păstrasem în cutele cele mai scumpe ale sufletului — ca pe orice gând prea îndepărtat de perspectiva realizării — dintr'odată ni s'a impus ca o problemă vie, reală, căreia trebuia să-i dăm trup prin acte pozitive. Căderea monarhiei austro-ungare, pentru noi a însemnat trecerea dela vis la realitate, fără să ne fi întrebat cineva, dacă suntem pregătiți, sau nu. Din această cauză multe frunți au rămas încrețite vreme îndelungată în fața grelelor probleme ce ne așteptau. Ingrijorarea, dealtfel, era întipărită pe toate fețele, potrivit cu uniformitatea noastră de gân-

dire și pregătire de pe atunci. La acea epocă, noi nu cunoșteam decât o singură diferențiere, pe aceea a științei de carte. Toate inimele aveau aceiași bătaie, acelaș ritm.

Dar evenimentele se precipitau năvalnic și nu ne dădeau răgaz să medităm prea mult asupra numeroaselor îndoieli, oricât de legitime păreau. Fapta constituind elementul deciziv în orice acțiune, s'a trecut la fapte. Fără cea mai palidă pregătire sistematică, au pornit modeștii cărturari ai satelor și târgușoarelor ardelenene să reprezinte și să exercite suveranitatea statului român în tot cuprinsul Ardealului și Banatului. Cele patru ramuri principale de intelectuali: preoții, învățătorii, contabilii și avocații, cu succrescența ce le urma, cu studenții de pe atunci, au oferit toată munca, tot entuziasmul de care a fost capabil să se animeze un popor la scriperea celui mai de seamă eveniment din istoria sa milenară. Analizând elementele forței de care a dat dovadă modesta pătură intelectuală ardelenă, ni se pare că elementul sufletesc, voința și entuziasmul, a avut rolul precumpănitor. Grație acestor două însușiri s'a putut substitui pregătirea teoretică și practică, pe care nimeni n'o avea. Pe umerii virgini și vâjnoși ai unor cărturari, până aci anonimi, s'au bătut cei dintâi tărushi ai stăpânirii românești în aceste părți ale țării.

Făcând aceste constatări, este departe de

noi gândul de a trage din ele concluziuni preconcepute. Afirmațiunile noastre se pot ușor controla. In preocupările intelectualilor de eri nu puteau să între probleme mari, ca acelea de a organiza și de a conduce un stat. Datorită unor împrejurări extrem de grele, care ne-au târât fără voie, noi trebuia să ne mulțumim cu o viață din cele mai simple, lipsită de orice pretențiuni. Năzuința supremă a fiecăruia din noi se mărginea la câștigarea unei diplome folositoare și la întemeierea unui cămin familiar. La o viață conformă cu exigențele epocii, din colțul modestiei noastre ne gândeam ca la ceva irealizabil, la care trebuia să renunțăm deodată cu trezirea la conștiință în fața posomorâtei vieți, la care ne condamnase regimul politic oprimator. O manifestație de ordin mai înalt nu se remarcă decât doar pe terenul literaturii, unde am avut demni reprezentați în toate vremurile. Alți creatori în rândurile noastre nu prea existau. In domeniul politico-social nu s'a scris nicio lucrare mai de seamă, ca o dovadă, că politica activă a acestor provincii nu evoluase până la gradul unei îndeletniciri pozitive. Politica din trecut avea numai o dogmă, care sintetiza rostul luptei noastre naționale, dar fără să cunoască tehnica ei. Dogma era solidaritatea națională și izolarea desăvârșită față de tot ce era strain, iar tehnică politică este aceea ce nici după șapte ani de stăpânire nu am îndră-

git: studierea pozitivă a colectivității naționale, sub toate raporturile vieții sociale și în baza ei, guvernarea.

2.

Teoria solidarității

Dogma solidarității stăruie să fie acceptată în politica generală a țării, ca o contribuție specific ardelenescă. Prin urmare, merită toată atențiunea noastră. Mai întâi să vedem care era rațiunea ei în trecut.

Formula solidarității de ieri avea un obiectiv precis și indiscutabil: păstrând toate forțele la un loc, să conserve naționalitatea și limba celor peste trei milioane de români, ferindu-i de orice amestec și tentațiuni. Cum în împrejurările de atunci nu ne puteam gândi la alte aspirațiuni, rețeta a fost admirabilă. Atâta s'ar mai putea doar obiecta, că izolarea noastră nu era desăvârșită, pentrucă noi înclinăm a pune în discuție dacă, peste tot, eșirea noastră din pasi-vitate, prin călcarea pragului Parlamentului din Budapesta, a fost o atitudine norocoasă. Faptul că contele Tisza nu era mulțumit numai cu această parțială participare la viața Ungariei și prin tratativele dela 1910 a încercat să ne atașeze și la viața județenă, politică, culturală și socială, ne face să credem contrariul.

Dela unire încoace însă, principiul solida-

rității a trecut printr'o radicală metamorfoză: din națională, solidaritatea a devenit geografică. Izolarea în țara mărită nu mai putea urmări vechiul ideal. Oricât de greșită și apăsătoare ar fi guvernarea românească dintr'o epocă anumită, nimeni nu mai crede că ea ar fi în stare să atenteze la naționalitatea noastră. Lăturea pur națională a chestiunii, dela unire încoace este pusă la adăpost sigur. Năzuințele de ordin național — principala noastră preocupare de eri — au trecut asupra statului, iar indivizii, solidari eri, s'au risipit cu privirea îndreptată înspre alte țărâmurii; s'au accentuat tendințele individuale, căutând a-și satisface exigențe de ordin economic, cultural și social, la cari, în epoca oprimării nu îndrăzneam să ne gândim. Aici zace secretul prăbușirii iremediabile a principiului dogmatizat, pentru păstrarea căruia s'au adus cu ușurință cele mai mari sacrificii eri, dar care nu se mai pot cere și nici nu s'ar mai aduce astăzi.

Dar dogma solidarității mai suferă de un grav cusur. Ceace pare curios este, că aceasta se preconizează numai în domeniul strict politic, în timp ce în acela economic se practică individualismul cel mai exagerat. Prin urmare, ori principiul solidarității este bun, și atunci el trebuie aplicat pe toată linia, sau nu este conform cu interesele și evoluția societății noastre și atunci să-l eliminăm. Adevărul este, că, după

unire am intrat și noi în făgașul societăților normale și prin aceasta ne-am supus legilor lor de diferențiere, după interese economice și categorii sociale. Deocamdată, diferențierea noastră fiind mai mult de concepție, s'ar putea și e imperios necesară o *solidaritate economică a tuturor ardelenilor și bănățenilor*. Ca mâine însă, deosebiriile vor fi tot mai mari și va dispărea și această din urmă posibilitate. În viitor nu se va mai putea închipui ca cineva să poată reprezenta în mod sincer, marea industrie minoritară și interesele țărănești, în acelaș timp, cum se întâmplă adesea astăzi. Mai mult! Nu se va putea reprezenta nici marea industrie românească, dacă o vom avea vreodată, alături de interese strict agrare.

3.

Cultul unui singur om

Ca un corolar al solidarității, în Ardeal și Banat există predispoziția de a-și pune toate nădejdiile într'un singur om; o tabără, un singur comandant. Ideal de simplu și ideal de naiv.

Viața modernă de stat însă nu se pretează la asemenea rețete. Compoziția societății actuale este atât de complexă, încât energia unui singur om, fără un aparat întreg de colaboratori specializați, nu poate avea eficacitate deosebită. Pe asemenea căi se putea determina doar mersul unei societăți primitive.

În colectivitățile organizate de azi, unui îndrumător politic îi trebuiesc foarte multe calități care, oricât am dori, nu pot fi întruchipate într'o unică persoană. Nu există om care să fie dotat cu toate însușirile alese, deodată. Unul va avea spirit mai pătrunzător, altul dibăcia de a organiza, două calități esențiale în materie politică, din armonizarea cărora va trebui să rezulte opera întreagă. Cu alte cuvinte, concepție și sistem, acestea sunt cele două calități esențiale, prin prizma cărora să se cântărească orice personalitate politică. Aplicarea acestei măsuri este un lucru ușor, deoarece fructul cugetului se pune pe hârtie, devenind astfel accesibil pentru oricine, iar acela de organizator sistematic trebuie să îmbrace forma unor fapte reale, pipăibile.

Și'ntr'un caz și 'ntr'altul, aceste însușiri trebuie să apară pe un fond binecultivat spiritualicește, căci altfel creațiunea politică va îmbrăca forma unei plante exotice, nepotrivită cu societatea modernă căreia-i este destinată. Iar această societate va pretinde cu atât mai mult, cu cât ea va fi mai avansată. Oamenii politici din Ardeal și Banat greșesc enorm când cred că experiența politică din vechea Ungarie îi califică îndeajuns pentru o politică pozitivă de astăzi. Ei scapă din vedere, că societatea este un organism în continuă evoluție și grație acestei împrejurări, ea nu s'ar mulțumi cu o

guvernare condusă de vechile noastre idei și orizonturi, chiar dacă ne-ar procura suprema fericire cunoscută pe acea vreme. Ce știe orbul din naștere despre varietatea și splendoarea culorilor din lumea de afară?... Abia dobândind lumina ochilor va cunoaște viața adevărată, care singură este în stare a-i determina exigențele actuale și viitoare. Societatea este un organism care, cu cât cunoaște mai adânc viața, cu atât va năzui tot spre mai bine. Cine ar îndrăzni să afirme, bunăoară, că pentru noi ar fi mai rău acum decât subț ungi? Și totuși, cât de umili eram peatunci și cât de pretențioși am devenit astăzi! Sarcina conducerii este deci atât de grea și atât de complicată, încât un singur om nu credem să o poată purta pe umerii săi, fie aceștia oricât de vânjoși. Viitorul nu mai poate fi al unui individ, ci al organizației.

4.

Continuitatea de drept

Un principiu adoptat în politica pozitivă a Transilvaniei și Banatului a fost acela al continuității de drept. Deși ridicat la rangul unui principiu de guvernământ, totuși, nici până astăzi nu s'au desemnat limitele până unde se poate întinde. O lămurire se impune cu atât mai mult, cu cât lozinca se mai rotește în jurul nostru.

După modesta noastră părere, continuitatea de drept, cu care s'a inaugurat „imperiul românesc“ în Ardeal și Banat, nu era permis să meargă mai departe de asigurarea avutului cetățenilor și de buna funcționare a instituțiilor de stat.

Cât privește pe cea dintâi, toată lumea este de acord. Câtă vreme suntem aderenții actualului regim social, această chestiune este scoasă din orice discuție.

Partea care merită să fie discutată este aceea referitoare la viața publică care, nu numai că nu întrunește unanimitatea sufragiilor cetățenești, dar ea are darul să ne dezbine tot mai mult.

Grație unui complex întreg de motive, continuitatea de drept a fost interpretată în sensul, că vechile instituții de stat nu numai că trebuie păstrate, ci generalizate, asupra întregii țări. Acest fel de a vedea a stârnit o reacțiune dârză în lagărele potrivnice acestui principiu, împrejurare care a accelerat procesul de unificare. De bine, de rău, acesta este aproape terminat.

Ajunși în acest stadiu de evoluție, firesc ar fi, ca preocupările noastre să se fixeze pe această nouă bază; să studiem temeinic avantajile sau relele sistemului existent, desbrăcați de orice prejudecăți ale trecutului. Dar nu acesta este cazul. Organizația noastră de stat

nu este reflectată în oglinda vieții reale ardelene — pe care, vai !, așa de puțini o cunosc — ci în aceea a legiurii maghiare. Dacă noile principii adoptate nu cadrează cu concepția exprimată de legiuitorul maghiar în paragraful cutărei legi, atunci întregul sistem este detestat. Urmărind cu atențiune acest curios fenomen, ar trebui să presupunem că, într'adevăr, în Ardeal și Banat tot mai sunt oameni — și nu puțini — cari cred că, legiuirea maghiară ar fi ocrotit în mod sincer interesele românismului. Faptul că legile maghiare mai pot inspira acest respect postum, denotă o stare de spirit ce depășește marginile îngăduite ale continuității de drept; ea izvorăște dintr'o dispoziție sufletească și intelectuală foarte îngrijitoare, din continuitatea psihologică cu ce a fost și nu mai trebuie să fie. Sau cum zice Lévy-Bruhl : *) „Obișnuințe învechite, de sentiment și gândire, mii de legături nelămurite prin care noi ținem încă de un trecut pe care îl credeam dispărut, ne fac ca, de voe de nevoie, noi să turnăm vin nou în vechile ulcioare, iar concepțiile noastre noi să le punem în cadrele vechi“.

Făcând acest diagnostic, trebuie să ne gândim foarte serios la remediile ce se impun. Noi credem că două sunt mijloacele potrivite de a pune capăt acestei păgubitoare stări de

*) S. D. Scraba : Sociologie, pag. 181.

spirit : deoparte unificare cât mai grabnică și cât mai complectă culturală, de alta, studierea directă a evoluției sociale ardelenе, demonstrând cu puterea cifrelor falșa credință din jurul nostru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V.

EXIGENȚE CULTURALE

Dela unire încoace s'a produs o profundă schimbare în ce privește aspirațiunile culturale ale românilor din Ardeal și Banat. Și aci s'a rupt zăgăzul. Mii și zeci de mii de copii au năvălit asupra școalelor de toate categoriile și gradele, cu o râvnă care totdeauna a caracterizat poporul nostru, și ca un fel de protestare față de un trecut care i-a închis sistematic porțile culturii. Deodată cu zorile libertății au înviat și unele vechi înclinări, aproape adormite, care la vremea lor nu s'au putut valorifica. Imbucurătorul fenomen se resimte și la generația formată, nu numai la aceea tânără. Numeroși părinți au ocupat loc în rând cu proprii lor fii pe băncile Universității, făcându-se din preoți, contabili, învățători, — notari, primpretori și avocați. Tendința de a se ridica pe o treaptă culturală și socială mai înaltă a contaminat și țărănimea. Nu puține sunt cazurile, când foști țărani, ală-

țuri de slujba de sergent de stradă se pregătesc pentru clasele superioare de liceu și pentru bacalaureat chiar. Pretutindeni se observă un dor de muncă și o ambiție cum nu a mai înregistrat niciun alt popor din această parte a globului.

Din păcate, această nemaipomenită energie, în mare parte, nu se mai cheltuiește în interesul statului român, decât în mod indirect. Pe urma unei condamnabile politici de partid, aședierea școalelor se face aproape cu singura dorință — ne gândim mai ales la generația formată — de a-și creia o situație independentă de stat. Până în momentul de față, această politică nu vrea să înțeleagă, că din munca fără pereche a poporului nostru picură, ca dintr'un izvor extrem de fecund, dulce și răcoritoare apă, dar pe care nimeni nu o îndrumă înspre arșita atât de însetată a ogorului nostru administrativ. Acolo s'au instalat alții, cei fără nicio școală.

Cu asemenea principii de guvernare, promițătoarea mișcare culturală de azi poate fi izvorul unei serioase crize sociale de mâine. Și aceasta exclusiv din vina noastră.

În țara românească terenul este cât se poate de prielnic pentru orice propășire; astfel și pentru aceea culturală. Ca neam noi trăim o adevărată epocă de aur. Inzestrați cu imense bogății sufletești și materiale și lipsiți aproape

cu desăvârșire de fenomenul unei suprapopulații, care inspiră atâta grijă altor țări, pe noi în toate direcțiunile ne așteaptă un teren virgin. Cu relativ puțină osteneală am putea culege cele mai îmbelșugate roade. Dar avem și numeroase și mari cusururi.

Concepția îngustă a vechilor partide politice, care substituie intereselor țării pe acelea ale partidului, deoparte, de alta viața specific ardelenescă, unde factorul politic de ieri era și factor cultural și economic — cel mai eclatant punct de înrudire între „ardeleni“ și „regăteni“, cu toată lupta aprigă ce se duce tocmai pe această chestiune — au făcut ca astăzi să nu mai conteze pregătirea intelectuală; oamenii se clasează exclusiv după aportul electoral, sau legăturile de rubedenie chiar și în viața culturală stricto sensu.

Dacă această stare întoarsă va mai dăinui, ne întrebăm: unde va duce intensă mișcare culturală de azi? Ce vor face guvernele viitoare cu surescența din ce în ce mai mare a intelectualilor cari vor răsări? Răspunsul nu poate fi decât unul singur: să se restabilească evoluția normală din sânul vieții noastre sociale. În acest caz, intelectualitatea viitoare se va canaliza spre folosul și mândria țării; altfel, îmbucurătoarea mișcare culturală de azi va furniza fervenți și devotați luptători, poate și politiceii militante, dar mai ales curențelor sociale

de tot soiul, care neconținut bat la porțile țării noastre.

La acest capitol trebuie să înregistrăm și o mare greșală de ordin administrativ, pe aceea de a nu fi unificat învățământul, mai ales pe acela universitar. Astfel, continuitatea psihologică despre care s'a vorbit în altă parte, s'a alimentat de pe însăși catedrele noastre universitare. Teoria de „jogászállam“, care în vechea Ungarie ajunsese să nu mai furnizeze decât juriști, dăinuiește și la șapte ani după unire. Cu tot respectul pentru științele juridice, ne permitem însă a crede, că tratarea evoluției dreptului maghiar, în diferitele lui ramificațiuni, nu este în concordanță cu aspirațiunile Statului român. Nu legitimează acest martiraj al tinerețului nici pretinsa valoare a acestui drept, atunci când Apusul ne oferă direct tot ceace se învață azi prin intermediul dreptului maghiar. Grație acestor împrejurări, în Ardeal se crede, într'adevăr, că suprema pregătire culturală constă în aprofundarea paragrafelor de legi, încheiate din frământarea și structura socială a Ungariei de acum cincizeci-șaizeci de ani — dacă, peste tot, au fost vreodată expresia sinceră a aceleia, ceace noi nu credem — și că, acelor care au pătruns spiritul lor, li se va deschide oricând Pantheonul.

Noroc că constatările de mai sus nu privesc decât un număr restrâns de intelectuali,

mai ales pe aceia cu titluri academice. Dacă, judecând după intelectuali, Ardealul și Banatul se luptă abia pentru locul al doilea sau al treilea în ierarhia culturală dintre provincii, examinând țărănimea vom vedea că aceasta ocupă locul cel dintâi. Nicăiri nu sunt și nu au fost atâtea gazete populare ca aici și nicăiri dorul de slova românească nu este mai accentuat. Încetul cu încetul limba românească se nivelează, făcând să dispară barbarismele care despart o provincie de alta.

VI.

FENOMENE SOCIALE

1.

Răscrucea *esufletească* Library Cluj

Prin croirea noilor hotare, colectivitatea românilor din Ardeal și Banat a evoluat într-o direcție pe care mai demult nu a cunoscut-o. Subt apusul regim politic, toate sforțările spre mai bine ale românilor subjugăți s'au nămolit în lupta neîntreruptă de apărare contra unui dușman, care și-a înscris ca punct cardinal în programul său însăși strivirea noastră ca neam. În tot acest trecut, energiile noastre s'au concentrat într'o singură direcție: întru conservarea naționalității. Era deci o luptă pur politică, în care considerațiile de ordin economic, social, și chiar cultural, cădeau pe un plan secundar. Acestea din urmă jucau rolul unor mijloace

auxiliare, puse în slujba aceleiași idei: a ideii politice. Prin urmare, putem trage concluzia, că societatea ardeleană dinainte de războiu nu avea decât aspirațiuni de ordin colectiv.

Cu unirea românilor într'un singur stat liber, situația s'a complicat. Pe urma acestui eveniment a rezultat o destindere generală, una fizică, — despre care am vorbit — și alta sufletească, ca în sânul oricărei societăți, căreia pentru întâia oră îi este dată posibilitatea liberei circulațiuni. Mai întâi, a intervenit o deplasare a țărilor politice. Misiunea conservării noastre naționale trece dela societate asupra statului național, rămânând ca cea dintâi să se preocupe de politică numai ca de un instrument de guvernare. Cu dobândirea libertății naționale, românii ardeleni au revenit la postulate individuale, ridicând pretențiuni de ordin economic, cultural și social, deschizând prin aceasta calea unor diferențeri sociale pe care noi nu le-am cunoscut decât doar din istoria și structura socială a altor popoare.

Dar, înainte ca societatea ardeleană să intre în făgașul diferențierii obișnuite în sânul societăților moderne, mai trebuie să treacă printr'o fază intermediară. Mișcarea românilor dela sat la oraș nu s'a mărginit numai la deplasarea fizică; ea are repercusiuni și de ordin sufletească. Rupți dintr'o lume de veacuri, românii dela orașe constituie azi o nouă clasă, al cărei

suflet colectiv nu este încă definit. Aduși în alte condițiuni de viață, ei pierd din ce în ce legătura cu traiul de odinioară și implicit, cu lumea sufletească legată de acela; e în primejdie deci cel mai puternic razim al unei pături sociale. Din păcate, par'că și toate condițiile de viață sunt nefavorabile. Presiunea economică, socială și politică, care mai demult ne apăsa pe toți, dela unire încoace și după reforma pământului s'a abătut mai ales asupra românilor dela oraș. Acestora le a fost sortit să plătească și cu grele jertfe ulterioare emanciparea politică a acestor provincii.

Privind lucrurile prin prizmă istorică, actuala generație — ~~de jertfă, cum se zice~~ ^{de jertfă, cum se zice} ~~Libres~~ ^{desigur}, n'ar avea motive să se plângă. Născută în zodia sacrificiilor, de acestea se va împărtași. Numai că, fiind și oameni, suntem nevoiți să privim lucrurile și prin prizma actualității, iar în această lumină o bună parte din jertfe — după cum am văzut — este inutilă. Actualitatea, cu nesfârșitul ei cortegiu de greșeli și păcate const tuie cazanul în care se pregătește denaturarea unui suflet candid, neviciat, — într'unul pe care nu-l cunoaștem și nu trebuie să-l dorim. De felul cum vom ști să influențăm modelarea acestui suflet va depinde direcțiunea progresului nostru viitor.

Indrumarea în direcție sănătoasă a actualei generații nu se poate face decât prote-

jând-o materialicește, prin creiarea unei situații economice și sociale vrednică de rolul ce i se impune. Apelurile patriotice, — de care s'a abuzat așa de mult, — nu mai pot avea vreo eficacitate. Românii ardeleni au început a-și da seama, că vechile lor atribuțiuni, de ordin național, ca și inițiativa în asemenea chestiuni, din momentul unirii au trecut asupra statului. Ceace constituia eri o datorie primordială a tuturor, după unire sunt îndatoriri lăsate la aprecierea fiecăruia ; acestea nu obligă decât statul și organele lui. Pe planul întâi apar exigențe individuale și familiare care, cu cât rămân nesatisfăcute, cu atât vor preocupa mai mult. Astăzi noi constituim o masă de cetățeni, impuși la numeroase îndatoriri, adevărat, dar înzestrați și cu însemnate drepturi, printre care, firește locul dintâi îl ocupă: dreptul la o viață omenească. Respectarea acestuia, românii ardeleni, în mod firesc, îl cer în primul rând statului, deoarece nevoile lui de organizare au provocat deplasările din acest colț de țară și fiindcă, părăsirea posturilor ocupate nu se mai poate face fără primejduirea intereselor lui superioare. Zgârcenia cu care statul răsplătește munca slujbașilor săi constituie cel mai primejdios joc, mai ales când aceștia sunt singurul lui razim în cele mai multe orașe ardeleni și bănățene. Solicitudinea oficialității ar trebui să fie cu atât mai înțelegătoare, cu cât avem de-aface cu o

masă care sub raport social nu e capabilă de multă rezistență. În privința aceasta țărănimea, cu toate greșelile ce s'ar abate asupra ei, este mai puțin primejduită ; ea se alimentează dintr'o sursă profundă și naturală, unde, din fericire, sonda decepțiilor politice cu greu poate străbate ; țărănimea noastră stă ca și ferecată de glia de care se leagă toată istoria noastră națională. Nu tot așa orașenii. Fără bază economică și fără tradiție — căci aceasta este trista situație — ei nu ofere niciun strat de rezistență acelor cari vor să-i răscolească fondul. Populația urbană din Ardeal și Banat își trăiește cea mai fragedă epocă a copilăriei, una care reclamă un tratament foarte îngrijit și foarte migălos. În medicina modernă, epoca copilăriei constituie o știință aparte, care prin mijloace speciale tinde să ocrotească prosperitatea unor ființe care nu cuvântă. De un tratament analog, în cadrele politice noastre economice și sociale, ar avea nevoie și românimea din orașele Ardealului și Banatului. Aflată în bătaia deschisă a tuturor vânturilor sociale, ea se frământă zgomotos în politica curentă, dar tot mută rămâne, deoarece nici doctorul nu din plânsul prea puțin expresiv al copilului face diagnosticul boalei. Altele sunt fenomenele care ne vor înlesni recunoașterea bolilor de această natură.

Părăsirea orașelor

În lipsă de rădăcini reale în noua configurație socială și fără cea mai elementară protecție de sus, în orașele din Ardeal și Banat, după șapte ani de stăpânire românească au început să fie tot mai dese semnele unei noul mișcări. Suntem în preajma unui nou exod care, de data aceasta se face invers: dela oraș la sat. Dacă fenomenul acesta nu se va preîntâmpina, suntem amenințați să pierdem și singurul razim ce l-am avut în înstrăinatele orașe din această parte a țării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dar, oricât de primejdioase ar fi consecințele unei bateri în retragere, noua mișcare este perfect justificată și liberă de orice răspundere în ce-i privește pe cei nevoiți s'o facă. Subt presiunea necesităților și neajunsurilor de fiecare zi, românii ardeleni s'au convins că înainte de a fi apostoli, sunt niște oameni de rând. În această simplă calitate din urmă, ei au nevoie de ajutor, pe care nimeni nu li-l acordă. În această țară par'că nimeni nu-și dă seamă de proporțiile întristătoarei evoluții în puterea căreia au ajuns. Factorii oficiali au urmărit numai cu ochii, nu și cu inima culmile morale bătătorite de zecile de mii de anonimi și, desfătându-și privirea în mărețul tablou ce

le trecea pe dinaintea ochilor, ei și-au văzut liniștit de rosturile lor omenești, care nici mai demult nu erau prea desechilibrate. Elanul mulțimei entuziaste i-a ajutat să și pună ordine definitivă în ele și pragul casei lor nu este călcat de niciuna din grijile care seceră vieți și curmă entuziasmuri. Pentru unii, unirea tuturor românilor a lărgit raza operațiunilor bancare, pentru alții câmpul de exploatare politică și nimic mai mult. Atâta s'a ales din lozinca naționalizării unui ogor strein, în care astăzi toate plugurile românești ar trebui să taie brazdă adâncă. În loc de această muncă rodnică și înălțătoare, românii din Ardeal și Banat trag din greu la jug, alte neamuri ținând de coar-nele plugului și îndemnându-i cu pocnituri stăruitoare de biciu. Ei au mai constatat, că în această minunată țară, îndatoririle și beneficiile nu se distribuie după un program românesc și drept. Unora le revin numai cele dintâi, altora numai cele din urmă. Ca român ești binevăzut în toate manifestările tale. Entuziasmul tău este însoțit de laude și simpatii unanime, oficiale și neoficiale. Dar numai până la un punct, anume până a nu cere asigurarea traiului. Cine nu vrea să întâmpine decepții în această mănoasă țară, să se mărginească — dacă poate — la o viață colectivă, care-i rezervă multe satisfacții. Alminteri, blânde și simpatice priviri se transformă în săgeți disprețuitoare.

Nu este mirare deci, dacă după asemenea triste și inutile experiențe, intelectualii Ardealului și Banatului — delegații satelor cu scopul de a exercita suveranitatea statului român la orașe — sunt nevoiți să se retragă. Întărinduli-se convingerea, că ei sunt scoși din rândul oamenilor cu rosturi recunoscute, delegația lor a încetat. Românii din orașele ardelene și bănățene se gândesc cu duioșie și muștrătoare amărăciune la satul părăsit acum șapte ani, la modesta colibă între zidurile căreia n'au învățat să cunoască lozinca proletară a minimumului de existență. O cumplită iarnă socială își adună nămeții la pragul casei lor și mintea le-o frământă alte și necunoscute idealuri. Din entuziasmul generației de ieri n'au mai rămas decât oameni de rând cari schimbă frontul, luptând titanic pentru a dobândi o amară bucățică de pâine din blagoslovitul pământ al preafrumoasei noastre țări, în timp ce guvernarea românească continuă, cu zor și zel, emanciparea celor sătui...

Dar părăsirea orașelor constituie o dublă primejdie. Pierdem un sprijin sigur al stăpânirii românești la oraș, fără ca, în acelaș timp, să recâștigăm pe vechiul fruntaș entuziast și idealist dela sat. El se va întoarce la locul părăsit acum șapte ani încărcat, de amărăciune și de triste experiențe, pe care altădată nici din auzite nu le cunoștea. Moralul său va fi scăzut,

ca al unui soldat după o cruntă înfrângere pe front. Dispoziția lui sufletească se va repercuta și asupra semenilor săi cu cari va ajunge în contact, căci spusele lui vor purta pecetea autenticității martorului ocular. Infrânții dela oraș vor fi propagatorii, conștienți și inconștienți, ai demoralizării la sate.

3.

Proletarizarea intelectualilor

Viața socială a Ardealului și Banatului ne mai înfățișează fenomenul bizar al unei duble crize, care aiurea nu s'ar putea împerechia: deoparte cea mai simțită sărăcie în intelectuali pregătiți pentru multele nevoi ale unui stat modern, de alta un proletariat intelectual crescând, care, dacă nu va fi canalizat din vreme, prea ușor ar putea să alunece pe-o pantă care nici decum n'ar servi interesele tinerei noastre țări.

Să examinăm câteva din cauzele acestui curios fenomen.

Cât privește pe cea dintâi, explicația e simplă. Sărăcia de oameni cu carte este caracteristica tuturor popoarelor oprimate. Reamintindu-ne pe o clipă seria diferitelor congrese ținute la Sibiu și Cluj, am văzut că intelectualitatea Ardealului din vremea unirii se putea număra pe degete. Deoparte era masa uniformă rurală — preoții și învățătorii — de alta mica ceată urbană, — în frunte cu avocații și funcționarii de bancă, cari

dădeau un număr ceva mai mărișor — până când rîndul s'a încheiat cu vreo șazeci de profesori, cu vreo câteva zeci de ingineri și, pare ni-se, cu o duzină de veterinari.

Acesta fiind aportul intelectual antebelic al Ardealului și Banatului, nimic mai firesc ca să simțim din greu toate neajunsurile lui. Lipsa de forțe intelectuale nu s'a atenuat în măsură apreciabilă nici de atunci încoace, cu toată sucrescența ce ne-au dat-o numeroasele așezăminte culturale, sau penetrațiunea din alte părți. În general, sporul nu a umplut decât cantitativ golurile, iar nici decum calitativ, astfel, încât neajunsul acesta, după toate probabilitățile, va mai dăinui un deceniu-două.

Cea de a doua chestiune este ceva mai complicată. De unde în momentul unirii nu se cunoștea cuvântul de proletar decât din teorie, astăzi fenomenul există aievea, conținând germenul unor numeroase primejdii, dar fără să fie real.

Principala cauză o constituie politica de partid, pe care, în momentul unirii românii ardeleni și bănățeni nu o cunoșteau. Cu ochii ațintiți spre idealul atît de mult visat, ei își puseseră, fără rezerve, toată încrederea în statul român. Politica de partid i-a învățat însă să facă distincția (mai bine zis confuzia) dintre aceste două noțiuni și puținii români, în loc să se atragă și să se sprijinească reciproc, au

Început să-și dea slujbele din mână în mână. Pentru cei cu postul pierdut s'a pus greaua problemă a traiului, a locuinței, a educației copiilor, tot atâtea chestiuni pe care, în momentul gravității spre oraș le-au soluționat cu ajutorul necondiționat al statului. Infine, insuficiența salariilor a făcut și pe aceia să dezerteze cari au reușit să înfrunte până și urgia politicea de partid, forțându-i să-și caute altă orientare. În vremea aceasta, politica militantă nu se plângea deloc de lipsa de oameni. Dimpotrivă, ea avea prea mulți. Firește, deodată cu perindarea slujbașilor a scăzut tot mai mult măsura de apreciere a aptitudinilor, până când, în cele din urmă, au ajuns să nu mai conteze decât cei agreeți politicește, indiferent dacă aveau pregătirea necesară, sau nu.

Abandonați de statul astfel reprezentat, intelectualii ardeleni se găsesc în căutarea unei noi orientări. Noile drumuri nu sunt decât două: profesiunile libere și întreprinderile particulare. Cel dintâi devine tot mai îngust și nu mai primește decât pe foarte puțini. În centre ca Timișoara și Cluj, putem afirma că nu mai este nevoie de niciun avocat și de niciun medic nou. Și până acum s'a depășit numărul necesar. Cei dintâi și-ar mai putea găsi un plasament în târgușoarele din provincie, iar cei de al doilea la sate și apoi s'a isprăvit. Profesiunile libere nu pot să întrețină pe aceia de cari au

însăle nevoie, precum și cota ce este împinsă în această direcție dela stat de către politica partidelor, care conferă serviciile publice exclusiv politicianilor de marcă.

Validitatea în domeniul vieții mercantile, — în industrie și comerț, — fiind în funcție de puterea noastră economică, care este neînsemnată, drumul ne-a fost și ne este închis. Acesta constituie monopolul altora, astfel că, în această direcție nu avem nicio nădejde să se poată canaliza prețiosul dar rătăcitorul nostru capital intelectual. Și aici ar fi nevoie de concursul statului, deoarece ne găsim într'un câmp prea puțin explorat și amical. Firește, câtă vreme avem toate motivele să ne plângem de slaba ocrotire a statului în propriile lui manifestări, nu ne închipuim că aceasta ar fi mai eficace într'un domeniu strein, unde și intervenția lui ar fi numai indirectă.

În mod temporar, până la terminarea complexă a reformei agrare, ar mai fi și o a treia cale, care pe lângă considerațiunile de ordin social, ar servi și importante interese naționale: împrumutarea intelectualilor nefixați la orașe. În momentul de față problema este ușoară. Stăpân pe pământul expropriat, statul se găsește în rara și fericita situație de a dispune liber asupra repartizării acestuia și la care cu drag s'ar întoarce aceia cari, încrezători în protecția statului român, au încercat să-și clădească un

viitor pe alte temelii decât acelea ale solului. Acceptând această formulă, pe lângă că am feri pe cei fără sprijin de primejdioase curente sociale, ne-am întări pozițiile într'o direcție care ne-a rămas descoperită. Să nu uităm, că reforma agrară nu a confiscat moșiile minoritarilor, ci numai le-a redus. Prin această operă nu a survenit o suprimare de proprietari, ci numai o micșorare a lotului acestora. Cei vreo trei mii de mari proprietari maghiari vor continua să existe și de aci înainte. Cu toată exproprierea făcută, noi nu avem în cuprinsul Ardealului și Banatului nici două sută de români cari să se bucure de aceleași condițiuni economice. Nu va trece multă vreme până când ne vom izbi din nou de forța acestei clase, stimulată de adânci și intrasigente tradiții.

4.

Osmoza între orașe și sate

Sub trecutul regim maghiar, în Ardeal și Banat orașele nu aveau nicio comunitate cu satele. Influența celor dintâi nu puteau să atingă decât cel mult viața exterioară a satelor românești. Incolo, fiecare își trăia viața sa aparte. Oricâte tentațiuni ar fi pornit dela oraș înspre satele noastre, acestea rămâneau refractare ori căror idei ce nu erau conforme cu obiceiurile și înțelepciunea moștenită din bătrâni. Neal-

terarea vieții interne a satelor românești a fost cel mai puternic factor în lupta dusă pentru lărgirea hotarelor de azi și tot acesteia credem noi că-i revine sarcina de a le consolida. Prin urmare, datoria noastră este să păstrăm cât mai intactă această viață lăuntrică și pentru viitor ; s'o dezvoltăm chiar metodic, pe cale de educațiune.

Păstrarea vieții tradiționale la țară, în trecut era un lucru ușor. Oricine purta costum „european“ și nu vorbea limba și nu profesa legea românească, pretutindeni găsea urechi surde. Orice „negreață“ ce se apropia de sat era privită, sau ca un exponent politic al regimului oprimator, și deci urgisit, sau, în cel mai bun caz era luat în zeflemea, atribuindu-i-se epitețe din cele mai puțin măgulitoare. Câtă literatură veselă populară nu s'a brodat pe acest primitiv, dar sigur mijloc de apărare în istoria poporului român...

În noua noastră țară, păstrarea intactă a vieții rurale este o problemă, pe cât de importantă, pe atât de dificilă. Regimul politic strein schimbându-se cu acela național, românul dela sate nu mai trage zăvorul sufletesc înaintea lozincelor ce vin dela orașe, deoarece acestea sunt tălmăcite și răspândite de oameni cari vorbesc aceiași limbă și profesază aceiași lege. Astfel, orașul câștigă acces liber la țară ; satul nu mai este imun față de oraș.

Din păcate, osmoza a început în cele rele. Abuzurile administrative, campaniile politice prea puțin civilizate, încurajarea speculei și a câștigurilor ilicite, excesele organelor oficiale, inexistența sau ineficacitatea sancțiunilor, toate răspândite de o presă lihnită după senzații, sunt pe cale să dea cele mai nedorite roade. Nu va trece prea multă vreme până când, pe lângă dispariția oricărei autorități, în locul vieții patriarhale de ieri va patrunde și la sate imoralitatea orașelor. Ravagiile se pot semnala încă de pe acum, în trei direcțiuni: în alcoolizare, sectarism religios și brigandajul fără pereche ce bântuie dela o vreme încoace, în toate părțile.

Grabnica imunizare a satelor împotriva influențelor demoralizatoare ale orașelor este o chestiune națională din cele mai importante și care nu suferă nici cea mai mică amânare. Căile sunt multe. Să se înceapă o mișcare educativă cât mai întinsă și cu cele mai variate mijloace, fără să se scape din vedere niciun tărâm al vieții: să se înființeze coruri, case naționale, biblioteci, conferințe, cercuri religioase, expoziții agricole și altele, pentru ca țărănimea să afle din gura și inima celor mai buni fii ai săi răspunsul la multele întrebări și îndoieli, pe care dela sine nu le poate deslega.

CRIZA BISERICESCĂ*)

Intâmplarea a făcut să asist la un act de propagandă al pocăiților și să câștig impresii nemijlocite asupra unei mișcări religioase care amenință foarte serios temeliile bisericii noastre strămoșești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În orașul Caransebeș, la câteva sute de pași de reședința episcopescă, s'au botezat în una din Duminecile trecute douăzeci și opt de țărani în apa Timișului, mărturisind legea pocăinței. De pe cele două diguri care strătoresc năvalnica apă a râului, precum și de pe podul care și razimă capetele pe ele, o mulțime imensă de costume înflorite — lumea satelor noastre — contribuia, cu sau fără voie, prin prezența sa, la ridicarea fastului acestei solemnități. Pe o ridicătură de petriș alb ca zăpada, deasupra căreia se retrăsese apa împuținată a râului, se înșiruiău cei douăzeci și opt de novici, îmbrăcați

*) Articol apărut în „Țara Noastră”, Nr. 37 din 14 Septembrie 1924.

în cămașă albă, privind cu o vădită emoție la lumea dimprejur.

Actul botezului începe cu numeroase cântări religioase, executate cu precizie de un cor mixt al credincioșilor. Un fotograf, postat pe digul din stânga râului, lua instantanee, năzuindu-se să cuprindă în aparatul său nu numai asistența, ci și pe curioșii cari veniseră din oraș, roiuri-roiuri, după coama digului din dreapta. După cântare, la rugămintea unuia din predicatori mulțimea se descopere, urmând să asculte cuvântarea ocazională, iar apoi personificationul lui Ioan Botezătorul — un fost plugar din împrejurime, îmbrăcat într'un halat negru, încopciat la grumaz cu o bandă tricolori — scufundă individual pe fiecare în apă.

Pentru complecta mea edificare m'am dat în vorbă cu câțiva intelectuali prezenți, întrebându-i ce părere au despre cele văzute, știind mai ales că nu pentru întâia oară asistă la asemenea acte. Un preot mi-a răspuns că, vinovată pentru această tristă stare de lucruri este administrația, care deși are instrucțiuni categorice pentru zădărnicierea acestei propagande primejdioase, totuși nu a luat nicio măsură. Astfel, de unde la început mișcarea pocăiților era clandestină, ea se urzește acum la lumina zilei, manifestându-se liber ca ori care altă confesiune. Un intelectual îmi descrie în culorile cele mai negre criza cadrelor bisericești, asupra cărora aruncă în-

treaga răspundere. Dumneata știi, domnule, că în plasa mea de origine nu a fost vizită episcopescă de pe vremea când eram sub ierarhia bisericeii sârbești?... Un altul mi-a vorbit cam în acelaș fel, aducând cazuri concrete, încercând să dovedească, că autoritatea bisericească nu aplică sancțiuni nici preoților cari prezintă slăbiciuni patologice. Poporul și-a pierdut încrederea, văzând că nu i se face dreptate, și astfel nu-i rămâne alta decât să părăsească legea strămoșească. Un alt cetățean, jenat de spectacolul pe care îl ofere orașul său, se mângăia cu împrejurarea, că pocăiții sunt recrutați din elementele venite dela sate ; din lumea băștinașă mai bună nu a trecut încă nimenea la această sectă.

Având impresiile personale și acelea ale publicului m'am adresat și ofițerului stării civile, cerându-i informații oficiale. Din acestea reiese că pocăiții nu sunt cea din urmă confesiune în Caransebeș. Pe când evanghelicii numără abia trei sute de credincioși, pocăiții înregistrați au întrecut cu de două ori acest număr.

După cum vedem, nu mai este vorba de o mișcare clandestină, care s'ar putea suprima cu ordine administrative. Ea a eșit la larg, înconjurată de fastul obișnuit al celorlalte confesiuni, și tocmai din acest motiv, a încetat să intereseze numai biserica. Problema este de o

capitală importanță socială și națională, împrejurare care ne obligă pe toți să ne ocupăm de ea.

* * *

Din toate câte se spun despre această mișcare, singură informația oficială este mai aproape de realitate. Acesteia i-am putea obiecta doar atât, că nu este completă, deoarece este foarte probabil că nu toți cei ce au părăsit biserica strămoșască au putut înregistra schimbarea întâmplată în statul lor personal. Incolo, celelalte comentarii, deși cuprind mult adevăr, sunt unilaterale și nu pot descoperi răul fundamental care a promovat noul curent religios. Acestea vizează cauzele accesorii, ia nu pe cele principale.

Criza bisericească nu este un fenomen izolat în marea noastră frământare de după războiu. Ea este abia un colțișor distinct din întinsul câmp al vieții noastre sociale, străbătut în lung și lat de cele mai variate curente și cari toate țâșnesc din aceeaș sursă fecundă.

Scriitorul Franclin Giddings, în cunoscuta sa carte de sociologie, zice că trei elemente tradiționale stau la baza societății: elementul economic, al dreptului și cel politic. Cel dintâi este cel economic, cel din urmă cel politic. În societatea burgheză însă, aceste trei trepte ale civilizației iau un aspect invers. Întâi pare a se perfecționa organizația politică și numai apoi

cea industrială. Explicația acestei intervertiri ne o lămurește în modul următor. Când societatea, clădind pe tradițiile elementare economice și de drept a ajuns la o dezvoltare politică oarecare, ea își va consacra un timp întreaga energie pentru perfecționarea vieții politice, neglijând pe celelalte două. Când integritatea politică este atinsă, societatea se va întoarce la interesele ei anterioare, pentru a le ridica la aceeași treaptă. În primul rând, va căuta să-și creieze libertatea, raporturile de drept, apoi activitatea economică, iar în al doilea, se va gândi la trebuințele personale sau sufletești. Ajunsă la treapta a treia de dezvoltate, societatea se va arunca cu elan asupra lucrurilor utile vieții, dar tot atunci va naște și întrebarea: ce este viața și soarta noastră și ce este sufletul omenesc?

Am rezumat această evoluție socială după autorul citat, pentru că ea ne va ajuta să găsim cauza fundamentală a crizei de care ne ocupăm. În altă ordine de idei, discutând unele fenomene postbelice, am întrezărit și noi, în mod general, cauza principală care ne copleșește cu probleme noi, în fața cărora stăm neputincioși, și pe cari altădată le-am fi soluționat cu un simplu apel la solidaritatea națională. Am constatat cu acea ocaziune, că până la războiul noi am trăit o viață colectivă, care năzuia spre un singur obiectiv: idealul național. Acestui ideal politic i-au fost subordonate și

exigențele colective de ordin secundar și cu atât mai mult cele de ordin personal.

Subt acest raport, biserica de eri ne apărea ca o instituțiune națională și numai în al doilea rând ca una religioasă. Prin urmare, sfera ei de activitate o constituiau idealurile colective, neglijând cu totul pe individ care, în o evoluție firească, trebuia să-i fie ținta și la care se impunea să se întoarcă îndată ce s'a realizat unitatea națională. Aceasta și din motivul, că după înfăptuirea statului român întregit, idealurile politice au trecut asupra acestuia. Sosind la treapta a treia de dezvoltare firească, este inutil, dacă nu primejdios, a persista în vechea ogașă, căci astăzi nu s'ar putea urmări decât idealurile politice de partid, a cărui colectivitate nici un om de bunăcredință nu o poate confunda cu colectivitatea națională de eri. Ceice mai cred în o asemenea concepție scapă din vedere că acum am intrat în faza când trebuie să ne gândim și la aspirațiuni personale. Pentruca satisfacerea acestora să se îndrume pe o cale sănătoasă, este de datoria statului și a diferitelor organizațiuni sociale, culturale, economice și politice să se îngrijească.

În ce măsură s'a acomodat biserica noastră acestei noi stări de lucruri, este îndeobște cunoscut. Datorită grabnicei descomplectări a rândurilor clerului, atras în altă parte de noile

perspective ale vieții, sau poate grație tradiției, ea a pierdut rolul de eri, fără să-și fi asumat cu vigoare pecel de azi. În loc să acționeze, ea s'a mulțumit cu contemplația, lăsând deschise porțile pentru toate relele accesorii, menite să-i agraveze și mai mult situația. În fața acestora ea nu-a reușit să organizeze nici măcar o luptă defensivă. Astfel, atitudinea ei confirmă regula stabilită de filozoful Spencer, că „rezistența cea mai slabă determină și direcțiunea mișcărilor religioase, științifice și educative“.

Dar stricta demarcaționare a rosturilor diferitelor instituțiuni trebuie făcută și din punct de vedere al diviziunii muncii. Precum biserica nu se poate substitui statului, tot așa nici acestuia din urmă nu-i putem cere să se ocupe de diferențierile dintre asociațiunile și instituțiunile din cuprinsul teritoriului său. Menirea statului este tocmai să armonizeze pornirile exclusiviste dintre acestea, făcându-le să se tolereze în raport cu totalitatea societății. Prin urmare, este și greșit și imposibil să stăruim ca statul să curme criza bisericească.

Un ajutor cu mult mai eficace ar putea să-i vină din partea societății, organizată în instituțiuni culturale, educative și religioase, care, prin natura lor, pot influența direct asupra individului, despre care știm că este în completă părăsire și rătăcire. Firește, în acest scop ar trebui ca să nu trecem cu un dispreț ușor pe

lângă probleme, mulțumindu-ne cu constatarea, că noile curente nu au atins decât pătura incultă. Tot Giddings zice, că toate religiunile s'au născut în întinsul stepelor și în creierul munților, printre poporul de rând.

* * *

Salvarea integrității bisericești o vedem, deci, în chipul următor. Biserica să rupă imediat cu tradiția politică și să se mărginească la urmărirea unui ideal religios, trecând dela manifestarea contemplativă la o acțiune cât mai vie, deoarece, conform regulelor evolutive ale societății, de acum încolo lumea va urmări mai mult satisfacerea intereselor personale, materiale și sufletești. Neglijându-le pe cele materiale, vom spori rândurile grupărilor socialiste, iar prin abandonarea celor sufletești, — sectele. Apucând pe acest drum nou și eliminând criza interioară a clerului — care înstrăinează elementul laic — suntem convinși că nici societatea nu va întârzia să-i acorde întregul ei sprijin.

CRIZA AVOCATURII ÎN ARDEAL*

Tagma avocaților români care, pentru moment, este una din cele mai însemnate pârgii pentru creierea unei pătri intelectuale la orașe, trebuie să ne intereseze cu atât mai mult, cu cât ea este prea puțin consolidată. Convoiul românilor intelectuali dela orașe îl conduc avocații, afișând în perspectivă toate relele de ordin politic și social, la cari poate da naștere o categorie de oameni lăsați în voia soartei.

Pentru a înțelege situația precară actuală a avocaților noștri va trebui să aruncăm o privire asupra trecutului.

Știm cu toții, că ceice au îmbrățișat această carieră au făcut-o în mare parte forțați de regimul politic care a împins intelectualitatea noastră exclusiv înspre profesii libere. Cât privește propriul îndemn, acesta se rezumă la

* Articol apărut în „Țara Noastră”, No. 5 din 3 Februarie 1924.

credința politică generală că, știind legile, se vor putea mai cu succes apăra drepturile unui popor asuprit. Vocațiunea naturală, singură hotărâtoare în împrejurări normale, aproape nu conta deloc.

Pornind în asemenea condiții la străbaterea unei vieți lipsită de perspective largi, nu e mirare că avocații români au renunțat din capul locului la exigențe sociale și culturale, și sub presiunea regimului politic și-au căutat de preferință adăpost în târgușoarele din provincie, în apropierea satelor de unde au răsărit, acolo unde cel puțin existența le era asigurată. În orașele mari, nu vedem înainte de război să se fi stabilit decât un număr prea neînsemnat de avocați români; la așa ceva nu se puteau gândi decât cei cari dispuneau de condiții superioare economice.

Astfel, avocatul român de dinainte de războiu trăia o viață aparte, fără a se contopi în structura socială generală a tagmei sale. Avându-și rădăcinile economice la sate, cu care și-au păstrat și comunitatea de sentimente, am putea zice că avocați români erau mai mult un fel de trimiși ai satelor, cu misiunea a de ținea contactul cu o lume streină, ostilă nouă, cu care nu ne înțelegeam și de care ne feream și noi.

În orașele mari, problema avocaților se înfățișa cu totul sub altă formă. Tagma

aceasta se grupase în două categorii distincte: * cea feudală, în care se socoteau descendenții familiilor nobile cari, prin multele și variatele legături cu clasa dominantă, monopolizaseră toate posturile și toate afacerile ce emanau sau depindeau de vreuna din autoritățile de toate gradele din cuprinsul țării. Până și justiția, ai cărei reprezentanți se recrutau din aceiași descendenți, înțelegea să sprijinească din răspuțeri această categorie quasi-întreținută de stat.

Creșterea numărului avocaților într'o proporție neobișnuită, favorizată de teoria specificmaghiară de „jogászállam“, surplusul de avocați trebuia să-și găsească un plasament în afară de domeniul monopolizat. A luat astfel naștere categoria mercantilă, care și-a căutat condițiile de existență alături de industrie și comerț și care se găsește în plină înflorire și astăzi. O slabă influență a acestora s'a resimțit și asupra avocaților noștri, prin înjgheizarea micilor noastre bănci din toate târgușoarele Ardealului, dar care, din cauza proporțiilor prea modeste, nici pe departe nu puteau să-i înglobeze în aceasta din urmă categorie.

Cu instituirea administrației românești în Ardeal, în situația și în orientarea avocaților noștri intervine o schimbare esențială de care, la început, probabil, nu și-a dat nimeni seama.

* Vezi „Huszadik Század“, 1912: XXV. 1.

Ei se plasează întâi în toate ramurile de administrație, pe cari însă, din motive asupra cărora nu ne putem opri aci, în scurtă vreme le-au părăsit. Dar nu s'au mai întors la baza economică avută. Exigențe politice, sociale și culturale i-au reținut definitiv la orașe. Și aci este punctul unde se declară criza care de atunci s'a accentuat tot mai mult, până când, în cele din urmă, a îmbrăcat forma unor frământări din cele mai agitate, ai căror martori oculari am fost cu toții.

Luând lucrurile o asemenea întorsătură, lumea nu a putut înțelege dintr'odată fondul real al mișcării avocaților. Mai sunt și acum de aceia cari nu vor să-l înțeleagă. Căci este ridicolă interpretarea, că mișcarea avocaților noștri nu ar avea alt substrat decât intoleranța față de elementul minoritar.

Din păcate, nu este așa. Căci, dacă fondul ar fi de natură politică, noi am fi cei dintâi cari ne-am bucura, deoarece e mai ușor să rezolvi o problemă politică decât una economică. Pentru manifestări de ordin politic a cam trecut și vremea. Dacă nu am făcut-o după explozia sentimentală din 1918, ce rost ar mai avea astăzi, când boicotul general al regimului românesc a fost înfrânt?...

Cauza frământărilor avocaților noștri este de natură cu mult mai serioasă. Stabiliți la orașe, ei s'au convins de pe o zi pe alta, că

au renunțat la o bază economică sigură, fără a fi dobândit alta în loc. Regimul românesc, la al cărui concurs contaseră ca la ceva foarte firesc, întârzie să vie.

În asemenea împrejurări, avocații români sunt tot un fel de trimiși la orașe și astăzi, dar nu se mai știe ai cui. La sate renunțaseră ei, iar ideia de stat, sub a cărei ocrotire credeau a se pune, nu a găsit mijloacele potrivite să-i consolideze. Cele câteva locuri de avocați ai statului și notariate publice, — oferite de politicianism tot celor mai tari economicește, — nu constituie măsuri de o eficacitate serioasă pentru întărirea și fericirea unei tagme sociale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceasta este situația reală în care au fost târâți avocații noștri deodată cu renașterea politică a Ardealului, într'un moment când nici de o surescență normală a lor nu poate fi vorba, necum de o supraproducție. Dimpotrivă, mare ne este teama, că nu vom mai ajunge niciodată la un echilibru normal între avocații români și cei minoritari.

Firește, pentru curmarea acestui rău social ar trebui ca statul să intervie, adoptând pentru orașele din noile provincii un program aparte, urmărind pas de pas progresul sau regresul elementului românesc. Ar fi vremea ca aceste orașe să fie administrate nu numai din punct de vedere politic, ci și economic și social.

Un asemenea concurs al statului român a lipsit și poate va mai lipsi și de aci încolo, dacă societatea românească va continua să trăiască răzleț, lăsând pe fiecare să facă ce-l va tăia capul; o stare de lucruri care nu dovedește prea mare vitalitate și conștiință cetățenească. Dacă noi, intelectualii știm să sfătuim masele ca să se asocieze pentru atenuarea efectelor provenite din inegalitatea economică, de ce n'am putea-o face și noi, mai ales că în cazul dat asocierea este impusă prin lege, cu scopul evident de a se apăra interesele economice, sociale și morale ale tagmei. De ce nu s'ar putea ca aceste corporațiuni să devie instituțiuni vii, care, ca un fel de seismograf să reacționeze la orice fluctuațiune a vieții sociale? Căci numai societatea organizată poate să meargă paralel cu evoluția. Statul, cu legiferarea lui este aproape întotdeauna cu zece-douăzeci de ani în urma ei.

Numai din combinarea acestor două mișcări — a statului și a societății organizate în instituții vii — credem că se vor putea găsi mai ușor soluțiile de asanare a stărilor existente. Lucrând mână în mână, s'ar putea cu ușurință stârpi feudalismul valutar ce a pus stăpânire asupra vieții noastre publice și să se creieze tipul avocatului național, făcându-i posibilă validitatea și în raport cu statul și în raport cu viața mercantilă. Pornind pe acest

drum viu, desigur că organizațiile avocaților se vor întâlni cu numeroase mișcări similare ale altor pături din societatea urbană. Mai curând sau mai târziu ne vom întâlni și cu concursul statului, căci cel dintâi punct pentru o guvernare serioasă în noile provincii este: emanciparea tuturor . . .

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
I. Moștenirea trecutului	1—7
II. Obiectivele guvernării românești	8
1. Emanciparea elementului rural	8—9
2. Creierea și ocrotirea elementului românesc urban	9—12
III. Politica economică după unire	13
1. Politica agricolă	13—14
2. Naționalizarea industriei și comerțului	15—19
3. Politica bancară	20—22
4. Concluziuni	23—24
IV. Aportul politic la guvernarea țării	25
1. Condițiile organizării administrative	25—27
2. Teoria solidarității	28—30
3. Cultul unui singur om	30—32
4. Continuitatea de drept	32—35
V. Exigențe culturale	36—40
VI. Fenomene sociale	41
1. Răscrucea sufletească	41—45
2. Părăsirea orașelor	46—48
3. Proletarizarea intelectualilor	49—53
4. Osmoza între sate și orașe	53—55
Criza bisericească	56—63
Criza avocaturii	64—70

UNIVERSITATEA DE STAT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE ACELAȘ :

Prima Alba-Iulie, Timișoara, 1922

Probleme Bănățene, Lugoj, 1925

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PREȚUL 30 LEI.